2365

Vol X
No I

Tuesday
18th February, 1958

21 APR
Hyderab

ANDHRA PRADESH
LEGISLATIVE ASSEMBLY DEBATES
Official Report

Part II—Proceedings other than Questions and Answers

CONTENTS

	PAGES
Condolence Resolution Re Death of Sri B Sambamurthi, former Speaker, Madras Legislative Assembly	1-16

Note — In this Part a star (*) at the commencement of the speech denotes confirmation from the member not received in time.

GOVERNMENT PRESS
HYDERABAD
1958

THE ANDHRA PRADESH LEGISLATIVE ASSEMBLY DEBATES

(PART II—PROCEEDINGS OTHER THAN QUESTIONS AND ANSWERS)

OFFICIAL REPORT

Twenty-fourth day of the Sixth Session of the Andhra Pradesh Legislative Assembly

---

ANDHRA PRADESH LEGISLATIVE ASSEMBLY

Tuesday, the 18th February, 1958

The House met at Two of the Clock

[MR SPEAKER IN THE CHAIR]

Questions and Answers

(See Part I)

Condolence Resolution

RE DEATH OF SRI B SAMBAMURTHI, FORMER SPEAKER MADRAS LEGISLATIVE ASSEMBLY

మి. స్పీకర్: ఆంధ్రనాయకులు, భారత స్వాతంత్ర్యసంగ్రామమందు అకుంఠితమైన త్యాగమొనరించినవారు, సర్వసంగ పరిత్యాగులు, స్వదేశాభిమానులు, అచంచలమైన దీక్షగలవారు ధైర్యశాలి, ఆంధ్రదేశ చరిత్రలోని అన్ని విషయములందున అగ్రస్థానమును అలంకరించిన శ్రీ బులుసు సాంబమూర్తి గారు ఈ నెల రెండవ తేదీన కాకినాడలో పరమపదించిరి Government of India Act క్రింద రాష్ట్ర పరిపాలన ఏర్పడినప్పుడు సమిష్టి మదరాసు రాష్ట్రములో వారు ప్రథమ స్పీకరుగా పనిచేసి యున్నారు వారా పదవిని సమర్థతతో నిర్వహించారు వారి అస్తమయం వల్ల తీరని నష్టము కల్గించినది ఇప్పుడు సభా నాయకులు వారి మరణమునకు సంతాపము తెలియచేస్తూ ఒక తీర్మానము ప్రతిపాదిస్తారు

*ముఖ్యమంత్రి (శ్రీ ఎన్ సంజీవరెడ్డి) అధ్యక్షా! ఈ సభ తరఫున నేను ఈ తీర్మానమును ప్రతిపాదిస్తున్నాను

THE ANDHRA PRADESH LEGISLATIVE ASSEMBLY DEBATES

(PART II—PROCEEDINGS OTHER THAN QULSTIONS AND ANSWERS)

OFFICIAL REPORT

Twenty-fourth day of the Sixth Session of the Andhra Pradesh Legislative Assembly

ANDHRA PRADESH LEGISLATIVE ASSEMBLY

Tuesday the 18th February, 1958

The House met at Two of the Clock

[MR SPEAKER IN the CHAIR]

Questions and Answers

(See Part I)

Condo'ence Resolution

RE DEATH OF SRI B SAMBAMURTHI, FORMER SPEAKER, MADRAS LFGISLATIVI ASSRMBIY

మిస్టర్ స్పీకర్ ఆంధ్రదేశ రాజకీయ, భారత స్వాతంత్ర్యసమర సమయమందు అకుంఠితమైన త్యాగమొనరించినవారు, సర్వసంగ పరిత్యాగులు, స్వదేశాభిమానులు, అచంచలమైన దీక్షగలవారు ధైర్యశాలి, ఆంధ్రదేశ చరిత్రలోని అన్ని విషయములందున అగ్రస్థానమును అలంకరించిన శ్రీ బులుసు సాంబమూర్తిగారు ఈ నెల రెండవ తేదీన కాకినాడలో పరమపదించిరి Government of India Act క్రింద రాష్ట్ర పరిపాలన ఏర్పడినప్పుడు సమిష్టి మద్రాసు రాష్ట్రములో వారు ప్రథమ స్పీకరుగా ఎన్నికైయున్నారు వారాపదవిని సమర్థతతో నిర్వహించారు వారి అస్తమయం వలన తీరని నష్టము కల్గించినది ఇప్పుడు సభా నాయకులు వారి మరణమునకు సంతాపము తెలియచేస్తూ ఒక తీర్మానము ప్రతిపాదిస్తారు

*ముఖ్యమంత్రి (శ్రీ ఎన్ సంజీవరెడ్డి) అధ్యక్షా! ఈ సభ తరఫున నేను ఈ తీర్మానమును ప్రతిపాదిస్తున్నాను

"That this House places on record its deep sense of sorrow at the demise of Sri B Sambamurthi, former Speaker of Madras Legislative Assembly and conveys its deep sense of sympathy to the members of the bereaved family"

ఆంధ్రదేశమునుండి వచ్చిన మిత్రులలో చాలామందికి శ్రీ సాంబమూర్తిగారు [illegible] వారి అనుచరులుగా వుండి కాంగ్రెసు కార్యక్రమములో పనిచేసే మహాభాగ్యము చాలామందికి కలిగింది 30 ఏండ్లుగా వారు కాంగ్రెసుకు అమూల్యమైన సేవ చేశారు వారు ఆంధ్రుల హృదయాలను చూరగొన్న ప్రియతమ నాయకులు కాని గత 10, 12 సంవత్సరాలనుండి అనారోగ్య కారణంవల్ల రాజకీయరంగంలో చురుకుగా పనిచేయుటకు వారికి వీలు లేక పోయింది అయినా వారు కడకు [illegible] పెట్టినవాడలో, వారిని చూచి వారి ఆశీర్వాదాన్ని పొందే మహాభాగ్యము [illegible] వారు [illegible] పుర్వకంగా [illegible] [illegible] ఉత్తమ పురుషుడు [illegible] [illegible] అని చెప్పవచ్చు ప్రతి పోరాటములోను [illegible] వారిలోని గొప్ప గుణం తమ అనుచరులను [illegible] భాగస్వామి కావటం రెండవ గొప్ప గుణం కాంగ్రెస [illegible] కాంగ్రెసు కమిటీ కార్యదర్శిగా వుండి యువకులకు ప్రోత్సాహమిచ్చి పోరాటములు నడిపినవారు సాంబమూర్తిగారు [illegible] విడిచి [illegible] 10 [illegible] అనారోగ్య కారణంచేత వారు పడిన బాధను చూచి [illegible] సమయమిది కాదని నేను భావిస్తున్నాను [illegible] శాసనసభాధిపతిగా వుండి భారత దేశములోని శాసనసభలన్నిటికి వారు ఆదర్శప్రాయులైనారని [illegible] వుంటారు అటువంటి ఆంధ్ర నాయకులు, భారత నాయకులు [illegible] వారి స్మృతికి సంతాపమును సభ తరఫున నేను తెలియజేస్తూ ఈ తీర్మానమును [illegible] కోరుచున్నాను

Mr Speaker Motion moved

*రెవిన్యూమంత్రి, (శ్రీ కె వెంకటరావు) —అధ్యక్షా! ముఖ్యమంత్రిగారు ప్రవేశపెట్టిన ఈ తీర్మానమును నేను బలపరుస్తున్నాను సుమారు 42 సంవత్సరముల క్రితం నేను Vth Form S S L C చదువుతూవున్న రోజుల్లో కాకినాడలో ఆంధ్ర మహాసభ జరిగింది ఆ సభను చూడటానికి నేను వెళ్ళాను అప్పుడు శ్రీ బులుసు సాంబమూర్తిగారి దర్శన భాగ్యము కల్గింది ఆరోజుల్లో వారు మంచి ఇంగ్లీషు డిగ్రీలో వుండి, న్యాయవాదివృత్తి నిర్వహిస్తూ మంచి పేరు ప్రతిష్ఠలు గడిస్తూ వుండేవారు

1920–21 లో మహాత్మా [illegible] ఉద్యమం మొదలుపెట్టిన రోజుల్లో వారు తమ న్యాయవాది వృత్తిని వదలి రాజకీయ రంగములో ప్రవేశించారు అప్పుడు నేను కాలేజీ చదువు మాని ఈ వుద్యమంలో చేరాను వారు నన్ను నా మిత్రులను ప్రేమతో ఆదరించారు నన్ను నా మిత్రులను ఈ రోజు ఈ స్థానములో వుండేటట్లు తయారు చేసిన మహానాయకులు వారు జిల్లా కాంగ్రెసు కమిటీ ప్రెసిడెంటుగా వున్నప్పుడు వారికి కార్యదర్శిత్వం చేసే భాగ్యం

నాకు లభించింది తరువాత వారు రాష్ట్ర కాంగ్రెసు కమిటీ కార్యదర్శిగా వున్నప్పుడు సహాయ కార్యదర్శిగా వుండే భాగ్యం కూడా నాకు కల్గింది 1937వ సంవత్సరములో ప్రథమంగా కాంగ్రెసు ఎన్నికలలో పాల్గొన్నప్పుడు కాంగ్రెసును ఎదుర్కొన్న జస్టిస్ పార్టీకి, పీపుల్స్ పార్టీకి వ్యతిరేకంగా ప్రచారంచేసి ఖండ విజయమును సంపాదించిన కార్య నిర్వాహకులు ఆయన త్యాగాన్ని గురించి చెప్పటం కష్టమైన పని ఆ రోజులు స్ఫురణకు తెచ్చుకుంటూ వుంటే అనేక [illegible] నా మనస్సులోనికి వస్తున్నాయి అవన్నీ ఇప్పుడు చెప్పి సభ కాలాన్ని తీసుకోవటం న్యాయంకాదు

1921 వ సంవత్సరం డిశంబరు నెలలో యింకా అప్పుడు అరెస్టుల అలవాటులేదు అప్పుడే మొదలుపెడుతున్నారు తూర్పుగోదావరి జిల్లాను లొంగదీయడానికి జిల్లా కలెక్టరు బ్రాకెన్ ఊరికే మిలటరీని తెప్పించిపెట్టారు కాకినాడలో కాంగ్రెస కమిటీ ఆఫీసు ఒక చిన్న మేడమీద ఉండేది దానిమీద ఒక జండా కట్టారు మిలటరీ, జండా క్రిందనుంచి నడుమును తీసివెయ్యమని పట్టుబట్టారు అప్పుడు సాంబమూర్తిగారు వారి యితర మిత్రులు కూడ జండాను దింపకుండా కాంగ్రెస్ ఘన ప్రతిష్టను మొట్టమొదట కాపాడారు అంతటివారిపై త్రుష్ణాను కేసుపెట్టి శిక్షవేయటం జరిగింది తరువాత స్వతంత్ర్యముకావాలా, 'డొమినియన్ స్టేటస్ కావాలా' అని రోజులలో మనందరు దేశానికి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యముకావాలని, రంగములోనికి దుమికి కృషిచేశారు 1921 సెప్టెంబరు నెలలో ఆంధ్రకేసరి శ్రీటంగుటూరి ప్రకాశం పంతులుగారి అధ్యక్షతను జరిగిన తూర్పు గోదావరిజిల్లా రాజకీయ మహాసభలో దేశానికి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము కావాలనే తీర్మానాన్ని ప్రతిపాదించారు తరువాత సాంబమూర్తిగారు ఉప్పు సత్యాగ్రహములో మొట్టమొదటవారుగా జైలుకువెళ్ళారు 1932 వ సంవత్సరంలో గాంధీ ఇర్విన్ [illegible] జరుగుతున్నప్పుడు కాకినాడలో వాలంటీర్ ట్రయినింగుకు పెద్ద కేంపు పెట్టారు ఆంధ్ర రాష్ట్రంలో మనపెద్ద కాంగ్రెస్ నాయకులంతా అందులో శిక్షణపొందినవారే! ఇంతలో హఠాత్తుగా జనవరి 4 న గాంధీగారిని అరెస్టుచేశారు 4 వ తేదీ సాయంత్రం వాలంటీర్సును డిస్పర్సు చేస్తూ **Town Hall** దగ్గర సాంబమూర్తిగారు, పరుపల్లి సత్యనారాయణగారు ఉపన్యాసము చెప్పుతూంటే పోలీసులువచ్చి వారిని వాలంటీర్లను చితుకగొట్టడం ప్రారంభించారు అప్పుడు సాంబమూర్తిగారికి గడ్డం ఉండేది ఆగడ్డాన్నిలాగి క్రిందపడద్రోసి గుండెలమీద తొక్కారు నేను, నామిత్రుడు పళ్ళంరాజు కాకినాడవెడుతూ, నిడదవోలు స్టేషన్లో ఆగితే సాంబమూర్తిగారు పోయారనిచెప్పారు మేము కాకినాడ వెళ్ళాము దైవకృపవల్ల ఆయన మరణించలేదు కాని మరణావస్థలో యున్నారు ఈరకంగా అనేక సందర్భాలలో ఆయన తమయొక్క ధైర్యసాహసాలను, దూరదృష్టిని ప్రదర్శించి,ఆంధ్రరాష్ట్రంలోవినుతికెక్కినటువంటి మహానాయకులలో ఒకరు ఆయన త్యాగాన్నిగురించి శ్రీమతి సరోజినీనాయుడు 1923 కాంగ్రెస్ మహాసభలోచెప్పింది అప్పటికి 4 నెలల క్రిందట, వారి ఏకైకపుత్రుడు సుబ్రహ్మణ్యము మరణించితే,అదికూడ లెక్క చేయక అంగవస్త్రం ధరించి కాకినాడ కాంగ్రెస్‌నునిర్వహించిన మహా ధీశాలి తరువాత శ్రీ సాంబమూర్తిగారు మదరాసు అసెంబ్లీ స్పీకర్గా అద్భుతముగా, స్వతంత్రముగాకూడ వ్యవహరించి కార్యక్రమమునునడిపించిరి మేమంతా క్రొత్తగా శాసనసభ్యులుగా ఉన్నప్పుడు మమ్ములను ప్రోత్సహించి, ఎంతపెద్దవాళ్ళనుంచున్నా, మాచేత మాట్లాడించి

శాసనసభా కార్యక్రమమును, మా బాగాలేనప్పటికీ నన్ను సంగతి విమానుతలం మీద దుకాదలప్పటి శాసన సభలో సభ్యులు తరువాతవారు అనేకసార్లు జైలుకువెళ్ళారు తరువాతవారు కాంగ్రెస్ కార్యక్రమాలపై కొంత భేదంవచ్చి, కాంగ్రెస్‌నుంచి బయటకు వెళ్ళిపోవటం, 1955వ సంవత్సరంలో గోపాలరెడ్డిగారు రాష్ట్రకాంగ్రెస్ అధ్యక్షులుగాఉన్నప్పుడు వారిని కోరినప్పుడు, తిరిగికాంగ్రెస్‌లో ప్రవేశించి, ఈ రెండేండ్లలోకూడ చాలా ఎక్కువగా సహాయంచేశారు సాంబమూర్తిగారికి చివరికాలంలో, ఎందుకు అంతబాధ దేవుడు యిచ్చాడో తెలియదు, కొంచెం పెరాలసిస్‌వచ్చి నడవలేక, చాలకష్టమైన పరిస్థితిలో వారు ఉండగా, నేను 1½ నెలల క్రితము వారిదర్శనం కోసము వెడితే వారిప్రక్క కుర్చీలో కూర్చున్నప్పటికి, మాటకూడ వినిపించలేదు అటువంటి పరిస్థితిలో ఉండికూడ నన్నులడిగిన ప్రశ్న ఏమోయ్ గవర్నమెంటు ఏలా నడుస్తోంది? రాజగోపాలాచారి మళ్ళీయిట్లా మారిపోయేడు ఏమిటి? ఈ రెండు ప్రశ్నలువేశారు ఆయన ఆంధ్రరాష్ట్ర సాధనకోసము చేసినకృషి అద్వితీయమైనది, అద్భుతమైనది, రాష్ట్రంతోపాటు మద్రాసు పట్టణం కావాలని పట్టుబట్టారు పొట్టి శ్రీరాములుగారి ఆత్మార్పణ వారింటిలోనే జరిగింది ప్రతి ఉద్యమాన్ని ఉత్సాహంతో ముందుకు తీసుకువెళ్ళి, భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యము వచ్చేదాక, ఆంధ్రరాష్ట్రం వచ్చేక, ఆంధ్రప్రదేశ్ వచ్చేదాక కూడ జీవించియుండి, దేశానికి, వారుచేసినసేవ మరువడానికి వీలులేదు ముఖ్యంగా ఆంధ్రులు మరచిపోయే పరిస్థితికాదు అటువంటి మహావ్యక్తి యొక్క నిర్యాణానికి మనసభవారు తమయొక్క సానుభూతిని ప్రకటించే సమయంలో ముఖ్యమంత్రి ప్రవేశపెట్టిన తీర్మానమును బలపరుస్తూ నా మనస్సులోవున్న శోకాన్ని చెప్పేటటువంటి అవకాశం యిచ్చినందుకు తమకు కృతజ్ఞుణ్ణి

*శ్రీ ఆర్ నారాయణరెడ్డి (భువనగిరి) అధ్యక్షా, ముఖ్యమంత్రిగారు ప్రవేశ పెట్టిన సంతాప తీర్మానాన్ని నేను బలపరుస్తున్నాను శ్రీ సాంబమూర్తిగారి గురించి, నాకు వారితో ఎక్కువ పరిచయ భాగ్యము లేదు అనుకోండి 1930 లో నేను కాకినాడ వెళ్ళాను సత్యాగ్రహ సిబిరములో, ఆనాటి ఉద్యమంలో పాల్గొనేందుకు వెళ్ళాను అప్పటికే వారు జైలులోయున్నారు తరువాత ఒకటి రెండు సార్లు వారితో కలసి కొద్దిగా మాట్లాడే అవకాశం కల్గింది కాని మొత్తం మీద సాంబమూర్తిగారి యొక్క త్యాగము వారు చూపించిన అఖండమైన ధైర్యము నన్ను ఉత్సాహవంతుణ్ణిగా చేసింది ఎంతోమంది ఆంధ్రులు ఉత్సాహవంతులు అయినారు శ్రీ సాంబమూర్తిగారు ఒక ఖచ్చితమైన సామ్రాజ్య వ్యతిరేకి ఆనాడు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య అధికారులతో పోరాడి, వారు సామ్రాజ్య వ్యతిరేకోద్యమ నాయకత్వము వహించి, ఆంధ్ర దేశంలో ఒక చక్కని ఉదాహరణగా యువకులకు చూపించారు ఈ తీర్మానములో వారిని గురించి ఒక్క Speaker of Madras Assembly అనే ఉంది. నేను దానికి ఆక్షేపణ తెలుపడము కాదు మన అధ్యక్షుల వారు చెప్పిన కొన్ని గుణ గణాలు కూడా ఆ తీర్మానంలో చేరిస్తే బాగుంటుందని మనవి చేస్తున్నాను అపారమైన దేశభక్తితో, దేశానికి బ్రహ్మాండమైన సేవ చేశారు ఎంతో త్యాగము చేశారు వకాలతు వృత్తిని వదలుకొన్నారు ఈ విషయాలు కొన్ని అయినా తీర్మానంలో వేసియుంటే బాగుంటుందని నేను విజ్ఞప్తి చేస్తూ, ముఖ్యమంత్రిగారు ప్రవేశపెట్టిన తీర్మానంతో ఏకీభవిస్తూ విరమిస్తున్నాను

*శ్రీ ఆర్ బి రామకృష్ణరాజు (వదమలపేట) అధ్యక్షా! మహార్షి శ్రీ బులుసు సాంబమూర్తి గారియొక్క ఆధ్వర్యమున ఈ దేశ సేవకు పాటుపడవలసిన భాగ్యం నాకుకూడా 1931 సం లో కల్గింది ప్రప్రథమంగా కాంగ్రెసు ప్రభుత్వాన్ని స్వీకరించినపుడు, 1937వ సంవత్సరంలో శ్రీ రాజగోపాలాచారిగారి ఆధ్వర్యమున ప్రభుత్వం ఏర్పడినప్పుడు శ్రీ సాంబమూర్తిగారు స్పీకర్ పదవిని అధిష్టించారు అది పెండలు సుమారు రెండు సంవత్సరములు వారు చూపినటువంటి బ్రహ్మాండమైన కార్యదీక్ష, పట్టుదల పేమందరంకూడా తమతోపాటు చూచి ఎంతో గర్వపడే వారం వీరు ఏవిధమైన దుర్నీతిలేక యథావిధిగా గొప్ప సాంప్రదాయాన్ని అనుసరించి ఒక గొప్ప సభయొక్క కార్యక్రమాన్ని నడపగలరా? అని చాలామంది సందేహించారు కాని శ్రీ రాజాజీగారు నిన్న మొన్న ఇచ్చినటువంటి స్టేటుమెంటు ప్రకారం వారు ఎంత దీక్షతో, ఎంత శక్తి సామర్థ్యాలతో ఆ కార్యాన్ని నిర్వహించారో మనమందరం ప్రత్యక్షంగా చూచినవారమే శ్రీ నారాయణరెడ్డిగారు చెప్పినట్లు వారు కేవలం స్పీకరే కాదు అటువంటి మహామహులు ఎందరో మనలను విడచి వెళ్ళి పోతున్నారు వారు ఏ పార్టీకి చెందిన వారైనప్పటికి వారు చేసిన త్యాగాల ఫలితంగానే, మనం స్వతంత్రులమై, మేము మనుష్యులమే నని చెప్పుకుంటూ, మన దేశం తలెత్తుకొని తిరగడానికి అవకాశం కల్గింది కాబట్టి ఏపార్టీ వారైనా సరే, ఏ ఉద్దేశ్యాలు కలవారైనా సరే, దేశభక్తులమనుకునే వారందరికి కూడా, వారియొక్క నిర్యాణానికి సంతాపం తెల్పక తప్పదు

శ్రీ సాంబమూర్తిగారి ఆధ్వర్యాన 1939 సం లో దేశంలో జరిగిన పోరాటంలో నాకు కూడా పాల్గొనే భాగ్యం కల్గినందుకు నేను ఎంతో గర్విస్తున్నాను అట్టి వారియొక్క మహా గుణ గణాలను ముఖ్యంగా చెప్పుకోవలసి ఉన్నది స్వార్థపరుత్వం లేకపోవడం, నిస్వార్థంగా ఏ కార్యాన్నయినా చేయడం, తనకు లేక పోయినా కూడా లేమ అనుభవించి బాధపడటం వారికి ముఖ్యం అటువంటి మహామహులు మనలను, దేశాన్ని వదలిపోయినారు ఆటువంటివారు అనేకమంది యిదివరకు వెళ్ళిపోయారు శ్రీ ప్రకాశం, బులుసు సాంబమూర్తిగార్ల యొక్క ఆధ్వర్యాన 1939 సం ఆ తర్వాత జరిగిన పోరాటాలు మరుపురానివి కాబట్టి నేను ఇప్పుడు మనవి చేసేది ఏమంటే కేంద్ర ప్రభుత్వం ఏమి చేస్తోందో నాకు తెలియదు, కాని మన ఆంధ్ర ప్రభుత్వమైనా మన ఆంధ్ర రాష్ట్రంలో పుట్టి, పెరిగి మన దేశానికి—ఆంధ్రదేశానికే కాకుండా, మన యావత్ భారత దేశానికి—మహోపకారముచేసి మహాత్యాగం చేసిన వీరులయొక్క చరిత్రసమగ్రంగా తయారు చేయించి దానిని ప్రచురించడానికి సత్వరం పూనుకోవాలని నేను మనవి చేస్తూ, నా హృదయపూర్వకమైన సంతాపాన్ని తెలియచేస్తున్నాను

*శ్రీ బి రత్నసభాపతి (బద్వేల్) —అధ్యక్షా! ముఖ్యమంత్రిగారు తీసుకువచ్చిన సంతాప తీర్మానాన్ని, సోషలిస్టుపార్టీ తరఫున, నేనుమనస్ఫూర్తిగా బలపరుస్తున్నాను ఇంతవరకు ముఖ్యమంత్రిగారు, శ్రీ వెంకటావ్వు, నారాయణరెడ్డి, రామకృష్ణరాజుగార్లు శ్రీ సాంబమూర్తి గారితోవున్న పరిచయంవల్ల, వారికి వీరికి మధ్య ఏర్పడిన సంబంధాలు, ఆరోజుల్లో జరిగిన సంఘటనల గురించి స్మృతికి తీసుకువచ్చారు అటువంటి భాగ్యంనాకులేదు వారికి నాకువున్నటువంటి వయస్సుతేడావల్ల వారిని కనీసము దర్శనం చేసుకొనేభాగ్యం కూడా అప్పటికి నాకు కల్గలేదు కానీ

వారు చేసినటువంటిత్యాగం, కాంగ్రెస్ పోరాటంరోజుల్లో వారు ఎంత ధైర్యసాహసాలతో ఆంధ్రదేశంలో పోరాటంజరిపిందికూడా, ఈ రోజున ఆంధ్రదేశ చరిత్రలో ఒక ముఖ్యమైన భాగంగా ఏర్పడింది వారుచేసినటువంటి ప్రతి కార్యక్రమాన్ని, నడుపుతున్నటువంటి ప్రతి పోరాటం కూడా యీ రోజున ఆంధ్రదేశ చరిత్రలోనేకాకుండా, మొత్తం భారతదేశ చరిత్రలో సువర్ణాక్షరాలతో వ్రాయవలసినటువంటి సంఘటనలు జరిపారు వారు చనిపోయిన తరువాత ఆంధ్రదేశంలో జరిగిన సభలు, సంతాపము, వారు ఏ రాజకీయపార్టీకి చెందినవారైనప్పటికిని, అన్ని పత్రికల్లోను శ్రీ సాంబమూర్తిగారిని గురించి వ్రాశాయి వారు చనిపోయినందున, ఆటు రాజకీయరంగంలో ఎంతకొరత ఏర్పడిందో యీ దేశప్రజలంతా కూడా ఎంతబాధపడుతోందో అది ఒక నిదర్శనగారుజువుచేస్తోంది ఇంతకంటె నేను వారిని గురించి ఎక్కువ చెప్పవలసిన అవసరం ఏమీ లేదు ఇదివరకు మాట్లాడినవారందరు చెప్పారు సోషలిస్టుపార్టీ తరఫునవాళ్లీ ఈ తీర్మానాన్ని బలపరుస్తున్నాను

*శ్రీ వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్య (సత్తెనపల్లి) — అధ్యక్షా! నా తరఫు, కాంగ్రెసు తరఫున ముఖ్యమంత్రిగారి తీర్మానాన్ని బలపరుస్తున్నాను శ్రీ సాంబమూర్తిగారిని 1923 లో మొట్టమొదటి సారిగా కాకినాడ కాంగ్రెసుకు వలంటీరుగా నేను వెళ్ళినప్పుడు చూసినట్లు జ్ఞాపకం అంతకు ముందు Civil Disobedience Committee లో మోతిలాల్ నెహ్రూగారు విఠల్ భాయి పటేల్‌గారు గుంటూరు వచ్చినప్పుడు కూడా వచ్చారని అన్నారు నేను చూసిన జ్ఞాపకం లేదు ఇది మాత్రం ప్రత్యక్షంగా నాకు తెలుసు అప్పటికి కుమారులైన కోల్పోయి రంగంలోకి దూకి పని చేస్తున్నటువంటి సాంబమూర్తిగారు, నాకళ్ళకు ఎదురుగా అప్పటికే ఉన్నారు సాంబ మూర్తిగారు ఒక ఉద్యమం ఆంధ్ర జీవితంలో వున్నటువంటి త్యాగానికి నిదర్శనం సాంబమూర్తిగారు ఒకుంఠితమైన ఉత్సాహంతో నిరంతర ధైర్యంతో జనాన్ని ముందుకు నడిపి యువకులను పురోగతులు గించేటటువంటి మహానాయకుడు సాంబమూర్తిగారు 1909 సంవత్సరంలో విజయనగరం కాలేజీలో ఫిజిక్సు లెక్చరరుగా చేరారు కానీ తరువాత కాకినాడలో లాయరుగావున్నారు 1918లో Home Rule Government గానేదానిలోకి చేరారు శ్రీ కళా వెంకటరావుగారు చెప్పినట్లుగానే జాతీయ వుద్యమంలోకి దుమికిన రోజునుంచి, చివరి నిమిషంవరకు కూడా తనయొక్క త్యాగ ధనంతోనే సొంత మేడలు కట్టారు, దేశాన్ని నిర్మించారు, స్వాతంత్ర్య వుద్యమాన్ని నిర్మించారు స్వాతంత్ర్యాన్ని సాధించారు ముఖ్యంగా వారు కాంగ్రెసును బలపరుస్తున్న సమయంలో Arms పట్టుకోవడమా? లేదా? అన్నటువంటి సమస్యమీద, నాగపూర్ సత్యాగ్రహంలో తాను నాయకత్వం వహించి జాతీయ జండా, Arms రెండూ కలసినటువంటి ఒక మహా ఉద్యమాన్ని నడిపారు దానికన్నా కూడా చాలా గొప్పది ఇంకొక విషయమున్నది ఇంగ్లీషు సామ్రాజ్య వాదులకు బంటుగా నిలబడి ప్రజానీకాన్ని నాశనము చేసినట్టి నీల్ దొర విగ్రహం మద్రాసులో వుంచితే "దానిని చూడటమే మాకు అవమానము గనుక అది వుండడానికి వీల్లేదు" అనినడిబజార్లో చెప్పి అది తొలగించే వరకు కూడా నిరంతరం వాలంటీర్లను పంపించి, నీల్ సత్యాగ్రహాన్ని మహోధృతమైన వుద్యమాన్ని నడిపించారు నీల్ విగ్రహాన్ని యీనాడు ఏ మూలో పారేసినటువంటి పనిని చేసింది ఆయనగారేనని చెప్పక తప్పదు

దేశం అంతా కూడా శ్రీ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూగారి తండ్రియైనటువంటి మోతీలాల్ నెహ్రూగారి నాయకత్వాన ఏర్పడిన కమిటీ **Dominion Status** వరకు ఇచ్చినా సరేనని నిర్ణయించితే 1927లో మళ్ళీ నెహ్రూ కమిటీకి ఏ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ ఆనాడు కార్యదర్శిగా ఉన్నాడో, ఆ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ కార్యదర్శిగా, ఈ సాంబమూర్తిగారు అధ్యక్షులుగా **Independence League** ను ప్రారంభించి, మా దేశానికి ఏమాత్రము లొంగుబాటు లేనటువంటి సంపూర్ణ స్వరాజ్యం కావాలని చెప్పినటువంటి వీరుడు, ధీరుడు, దేశం మొత్తాన్ని కూడా ఉర్రూతలూగించి నటువంటి వ్యక్తి ఆ సాంబమూర్తిగారన్న విషయం మనకు తెలుసు

అంతే కాదు, 1930 సం ఉద్యమాన్ని ఉర్రూతలూగించింది కూడా ఆయనయే దానిని సహించలేక సాంబమూర్తిగారిని డప్పుల సుబ్బారావు మింగాలని, డా బ్రహ్మజోస్యుల సుబ్రహ్మణ్యం గార్ని ముస్తఫాలీఖాన్ మింగాలని యిద్దరు కృత నిశ్చయులై యిటు రాజమండ్రి బజార్లలో సుబ్రహ్మణ్యంగార్ని అటు కాకినాడ మహాసభ మధ్యలో సాంబమూర్తి గారిని యిద్దరినికూడా చంపాలనే ఉద్దేశంతో కొట్టి, కొట్టి, చచ్చిపోయాడని అవతల పారేస్తే మనందరి సౌభాగ్య అదృష్టవశాత్తు ఆ సామ్రాజ్యవాదం నశించిపోయిందే కాని ఆయన మాత్రం జీవాలతో మన మధ్య నిలబడ్డారు పోరాటం సాగించే ఆ రోజులు జ్ఞాపకం చేసుకొంటే యీనాటికీ సాంబమూర్తి గారి నిజ స్వరూపం మనందరికీ కనపడుతుంది ఆయనను మనం మర్చిపోవచ్చును కాని, బహుశా ఆయనతోటి సన్నిహితంగావున్న వారు ఎవరుకూడా ఆయన ఏమోయ్ అని పిలిచేమాట జ్ఞప్తి వుంటుంది ఆయనలో వున్నటువంటి ఆ ఉదారత్వాన్ని, ఆ సన్నిహిత సంబంధాన్ని, ఆ జాతీయ ప్రేమను, ఆ దేశ భక్తిని మరచిపోవడం కష్టం, మరచిపోలేరు కూడా తరువాత వారు హిందూస్థాన్ సేవ దళాన్ని ప్రారంభించిన వారిలో ఒకరు ఆయన 1928 వ సం లో హిందూస్థాన్ సేవ దళానికి అధ్యక్షత వహించారు ఆ తరువాత 1932 వ సం లో దానిని నిషేధించారు అదే ఆంధ్ర దేశంలో పెద్ద ఉద్యమంగా పరిణమించి యువకుల నందర్నీ గాఢా ఉత్సాహ పరచినటువంటి ఉద్యమం

ఆ తరువాత కాంగ్రెస్ ఎన్నికలు జరిగాయి జస్టిస్‌పార్టీ తీవ్రంగా పోటీచేసింది ప్రజానీకం కాంగ్రెసు వెనుక ఉన్నది ఒక్క జమీందారు, చల్లపల్లి రాజా శ్రీ కె వి నాయుడుగారు వీరిద్దర్ని మినహాయిస్తే జస్టిస్ పార్టీ తరఫున ఆ ఎన్నికలలో ఎవరు నెగ్గలేదు సీట్లన్నీ కూడా కాంగ్రెస్‌కు దక్కినాయి విజయభేరి మోగించి, పరాయి ప్రభుత్వానికి యీ దేశంలో స్థానం లేదని చెప్పి నిరూపించినటువంటి ఉద్యమాన్ని వారు నడుపించారనే విషయాన్ని మనం మర్చిపోకూడదు ఆ తరువాత 1935వ సంవత్సరంలో యేర్పడిన ఒక రాష్ట్ర స్వాతంత్ర్యను భారత రాజ్యాంగ చట్టంకింద 1937 లోఏర్పడిన అసెంబ్లీకి స్పీకర్‌గా ఎవరవుతారని చూచారు ఆనాడు రాష్ట్రపతిగా ఉండే అవకాశము మనకులేదు ఉన్నదల్లా స్పీకరు పదవిమాత్రమే స్పీకర్ ఎవరవుతారా అని జనమంతా ఉర్రూతలూగుతూ చూచారు సాంబమూర్తిగారు స్పీకర్ అయినారు సాంబమూర్తిగారు కాగానే అందరికీ కూడా నవ్వొచ్చింది ఇదేమిటి, ఈయన గోచిపాతధారుడుగా ఇక్కడ కూర్చుంటే ఎలాగుంటుందో! అని తలంచారు కాని,

House కాదు దేశంపెంతముకూడ ఆయన ఇచ్చే నిర్ణయాలతోటి ఉత్తేజితులాగి పోయేది ఏ నిమిషములో ఏమౌతుందో, సింహాము ఎవరిమీద పడుతుందో అన్నటువంటి భయంతోటి గవర్నరు ఎదురు చూచిన రోజులవి అటుతరువాత ఎందరూకూడా యుద్ధాన్ని వ్యతిరేకించిన సమయంలో కాంగ్రెసు మంత్రి వర్గాలన్నీ గవర్నమెంటు మాకు అక్కరలేదని ఇవతలికి వొచ్చాయి వారు కూడ అవతలకు వొచ్చేసారు అప్పుడు కూడా ఎప్పుడైనా అడిగితే నవ్వుతూ అనేవారు "స్పీకరును తొలగించడానికి వీరు ఎవరోయ్" అనేవారు ఆరు రోజులలో కూడా స్పీకరును తొలగించడానికి హక్కు వాళ్లకు లేదని **House** ఉన్నా లేక పోయినా స్పీకరు **Continue** అవతాడన్నటువంటి ఒక సిద్ధాంతాన్నటువంటి దాన్ని వారు తీసుకొని వచ్చారు అదే సూత్రాన్ని ఈ నడుమ్ంకు డ ఎంలు గుప్తులు శ్రీ ఎంటు ఉదాహరణ లేక పోలేదు ఆ తరువాత ఇక ఆంధ్ర రాష్ట్రము విషయములో ఆంధ్ర రాష్ట్ర మన్నది ఆలోచన అభిమాన దేశ శ్రీ పొట్టి శ్రీరాములుగారు సత్యాగ్రహ ము చ ప్ర ర ర ప్రక్కన ఉండి పూర్తి ఉత్సాహాన్ని ఇస్తూ నడిపెటువంటి వీరుడు ఆయన ఆ ఆరునాల్గు నాగు ఆరోగ్యాన్ని కోల్పోయారు

ఒక్కొక్కసారి చూస్తే చాల దిగులు వేసేది ఒక తరమునాటి మనుష్యులంతా, వృక్షాలన్నీ రాలిపోతున్నారని చెప్పవలసినటువంటి దిగులు కనిపిస్తుంది కాని దిగులు పడవలసిన పనిలేదు ఎందుకంటే కొన్నాళ్లకైనా పడిపోక తప్పదు ఆ మనుష్యులు చేసిన త్యాగములు, ఆ మహానుభావులు చూపిన మార్గము ఆ మహానుభావులు నెలకొల్పిన నిజాయితి వటికోసం మనము బద్ధకంకణులమై ఈ నాటినుంచైనాసరే మనము సర్వత్యాగము చేసి ప్రజాసేవకొనికి పని చేయడానికి సంసిద్ధులమై దృఢప్రతిజ్ఞ తీసుకుంటె వారియెడ మన ప్రగాఢమైనటువంటి సానుభూతి నిజమైన సానుభూతి అవుతుందని నేను మనవి చేసున్నాను మనము వారి ఆశయాన్ని, ఎవరైతే స్వతంత్రపోరాటంలో, ప్రజానీక సేవలో నిరంతరంగా సర్వత్యాగము చేసినారో "నాకేమీ అఖ్ఖర్లేదు, ఎదుటివారికొరకై చాలు" అని అన్నటువంటి సాంబమూర్తిగారిని ప్రతిపక్షమువారు ఎక్కువగా కోవాలి ఆయన ఇంటికి వస్తే సంతోషించేది ఎప్పుడంటే ఎవరు బాగా తిన్నప్పుడే "తినండోయ్, తినండోయి! పనిచెయ్యండి" అని అనేవారు కావలసినంత తిని నిద్రపోకుండా పనిచెయ్యండి యువకులంతా వాలంటీర్లుగా వస్తే తిండితిను అని రెక్కపట్టుకొని మా దగ్గర ఉండేవారు నీవు ఆరు ఇడ్లీలనుక తిన్నట్లయితేనీవు సరిగా పనిచేసేటువంటివాడవు అవుతావన్నారు నాతో నాకు చేతకాదండి అన్నాను "అయితే నీకు చేతకాదోయి పనిచెయ్యడం" అన్నారు వాలంటీర్లు వస్తే దూరంగాపైలున్నరలో ఉంచే పద్ధతికాకుండాగాగానే కౌగలించుకొని "తిండితినుముందు" అనేవారు తిండి పెట్టేటటువంటి నాయకులు నాకు ఇద్దరు కనబడ్డారు డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యం గారు ఒకరు, రెండవవారు సాంబమూర్తిగారు వీరిద్దరే మర్యాదగా అందరూ తిండిపెట్టి వచ్చుకొని యువకులచేత పనిచేయించరు ఆనాటి రోజులు జ్ఞాపకము ఉంచుకుంటే మళ్ళీ నూతనశకంలో యువకులుకూడా ఉద్యమము లోనికి రావడానికి సాంబమూర్తిగారి పటము ప్రతిరోజు జ్ఞాపకముచేసుకొంటూండాలి వారికి వినమ్రులమై అనేక జోహార్లను సమర్పిస్తూ వారియొక్క సేవను త్యాగములను మన బాటగా నిర్మించుకొందామని కోరుతూ నేను సానుభూతి తీర్మానాన్ని బలపరుస్తూన్నాను

శ్రీ బసవమానయ్య (అందోలు) —అధ్యక్షా! మహాఋషి సాంబమూర్తిగారి మరణానంతరము సానుభూతి తెలుపుటకు తెచ్చిన తీర్మానాన్ని నేను హృదయ పూర్వకంగా బలపరుస్తున్నాను గౌరవనీయులైన ముఖ్యమంత్రిగారు, గౌరవ రెవెన్యూ మంత్రిగారు చెప్పిన విషయాలు అన్నీ అందరు సభ్యులకు తెలిసాయి మా చిన్న తనములో పత్రికలలో వారినిగురించి అన్నీ చదువుతూ ఉండేవారము వారు సామ్రాజ్య విధానాన్ని ఏ విధంగా ప్రతిఘటించారో, వారి ధైర్యము, త్యాగము, నిస్వార్థత వగైరా, వాటి నన్నింటినీ కూడా పత్రికలద్వారా మేము చదువుతూ ఉండేవారము మన ప్రభుత్వం యొక్క మంత్రులు ఎంతోమంది వారి సహచరులుగా పనిచేసి వారిని మార్గదర్శకంగా ఉంచుకొన్నారనే విషయము ఇప్పుడు తెలుసుకొనగా చాల సంతోషమైనది వారి యొక్క ఆదర్శాలను అమలులో పెట్టుటా, మరియు దేశ అభివృద్ధికై ప్రయత్నిస్తూ సాంబమూర్తిగారి మరణానికి సానుభూతి తెలుపుతూ, వారి ఆత్మకు శాంతిని నెలకొల్పుటకై భగవంతుని ప్రార్థిస్తూ తీర్మానాన్ని బలపరుస్తున్నాను

శ్రీమతి సి అమ్మన్నరాజ (అత్తిలి) —అధ్యక్షా! ఈరోజు సాంబమూర్తిగారు చనిపోయిన విషయంగా ఈ తీర్మానము ప్రవేశ పెట్టబడింది తీర్మానానికి ముందే మీరు వారిని గురించి కొన్ని విషయాలు చెప్పారు ఆ విషయాలు అన్నీ కూడా తీర్మానములోనే పెట్టి వారిని గురించి ఇంకా విపులంగా అందరికి తెలిసేలాగ తీర్మానాన్ని చేస్తే బాగుంటుందని అనుకుంటాను రావి నారాయణరెడ్డిగారు చెప్పినట్లు వారు ఆంధ్ర దేశంలో అందరికి తెలుసును ఆంధ్ర దేశము బయట, ఇండియా మొత్తంమీద వారు పెద్ద త్యాగమూర్తుల శ్రేణిలో ఉండి, అనేక బాధలు పడి కళా వెంకటరావుగారు చెప్పినట్లు చచ్చేవరకూ కూడా దేశసేవ చేసిన వారిలో ఒకరు వారు స్పీకరుగా ఉన్నప్పుడు "ఎసెంబ్లీ మెంబరుగా" ఉండే అదృష్టము నాకు కల్గింది కాబట్టి వారు నాకు తెలుసు స్వలాభము కోరకుండా, దేశ సేవ, దేశ భక్తి, అన్నదే ఆయన ఆశయము నాకు ఇది కావాలి ఇది లేదు అన్న విచారం లేకుండ ఎప్పుడూ సంతోషంగా అందరు పైకి వస్తే చూడాలనే వారు "ఈ విధంగా నీవు చేసినట్లైతే నాకు బాగుంటుందని" చెప్పి ప్రతి ఒక్క చిన్నవారికి కూడా ఉత్సాహము, ప్రోత్సాహము ఇచ్చి అందరూ పైకి వస్తే సంతోషించే అటువంటి గొప్ప వ్యక్తి ఆయన శాసన సభలో ఆయన స్పీకరుగా ఉన్నప్పుడు, క్రొత్త క్రొత్తగా అందరూ మెంబర్లు అయినప్పుడు మొదటసారి ఎసంబ్లీలో వారు ఏ చిన్న ఉపన్యాసము ఇచ్చినప్పటికీ కూడ, వారిని తన రూముకి పిల్చి లేక కల్సుకొన్నప్పుడు ఎంతో సంతోషించి, చాల బాగ మాట్లాడావని చెప్పి ప్రోత్సాహము ఇస్తూ ఉండేవారు వారు ఎటువంటి పదవులలోకి వచ్చినాకూడా ఎంతో సంతోషించేవారు తనకు ఎవరైనా ఏదైనా ఇస్తే "నాకు అక్కరలేదు, ఫలానా వారికి ఇస్తే చాలు నాకు అదే సంతోషమని" తప్పుకొనే మనిషిని వారిని నేను చూచాను పూర్తిగా దేశముకొరకు త్యాగమూర్తులుగా పుట్టిన వారు వారిని చెప్పడానికి సంకోచమేమీ ఎప్పుడూ లేదు ఈలాంటి త్యాగమూర్తులు, దేశ భక్తులు చాల కొంచెము మందే ఉన్నారు ముఖ్యంగా వెనుకబడయున్న స్త్రీలను, అణచి వేయబడిన అనేకమందికి ప్రోత్సాహమిచ్చి వారందరినీ కూడా చాల పట్టుదలగా పైకి తెచ్చి, వృద్ధిలోకి తీసుకొని వచ్చిన సాంబమూర్తిగారు పోవడం చాల విచారకరము కాని కాకినాడ వెళ్ళి

నప్పుడు కూడ ఎంతో సంతోషంగా ఎప్పుడూ నవ్వుతూ ఉండే మనిషి అంత పెద్ద బాధలో [illegible] చూచి వారిని చూడడానికి ఇష్టం లేకుండా వచ్చేసేదానను చూచి [illegible] మరి వారికి సుఖమూ లేదు అన్నట్లుగా ఉండేది ఇటువంటి బాధ [illegible] మందికి ఎందుకు పెడతాడో కూడ తెలియదు స్పీకరుగా, కాంగ్రెసు [illegible] టప్పటికి, వారికి, చాల సమర్థతతో దారిచూపి, భయపడక ఇది చెయ్యవొ [illegible] లేదని precedents కు అడుము కొనక, తెలుగులో మాట్లాడాలో [illegible] మాట్లాడాలో, అప్పటికి అప్పుడు Decision ఇస్తూ చక్కగా చెయ్యగల్గేవారు [illegible] వ్యక్తిని మన దృష్టిలో నుంచుకొని ఆ విధంగా మనము [illegible] సేవచెయ్యడానికి తయారు కావాలి ఆ విధంగా [illegible] ఆయన ఉన్న కాలంలో ఆయిన మనస్సుకు, సంతోషం ఉన్నప్పటికీ, [illegible] ఇప్పటికైనా భగవంతుడు ఆయన ఆత్మకు శాంతిని కూర్చాలని భగవంతుని [illegible] తీర్మానంతో ఏకీభవిస్తున్నాను

*శ్రీ పి కోదండరామయ్య (పోలవరం) —అధ్యక్షా! 40 సం [illegible] చరుడనైనటువంటి నేను [illegible] మిత్రులం కళా వెంకటావ్రుగారిలో [illegible] శ్రీసాంబమూర్తిగారికి [illegible] బాధ్యత వుండి ఇక్కడ నిలబడ్డాను

సముద్ర విహారము చేస్తున్నప్పుడు ఆ సాంబశివుడు ఎలాగైతే [illegible] అలాగే సాంబమూర్తిగారు స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో [illegible] గాంధీగారి నిర్వచనం ప్రకారం దరిద్రనారాయణుడెవరయ్య అంటే శ్రీసాంబమూర్తిగ [illegible] చెప్పాలి ఆయన విద్యార్థి దశలో నాకు తెలియదుగాని ఆ [illegible] ప్లీడరుగిరి ప్రారంభించినప్పటి నుండి బాగా [illegible] ప్రముఖ పాత్ర వహించి, నాయకులై ఉద్యమాలను నడపడంలో చాలా [illegible] ఈ పేళ ఆయిన సంగతి చెప్పాలంటే దేశ స్వాతంత్ర్యం విషయం [illegible] మొదటిగా "స్వాతంత్ర్యం, సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యం [illegible] లక్ష్యం" [illegible] చేసి కాంగ్రెసులో తీర్మానాన్ని తీసుక వచ్చేటటువంటి ప్రయత్నం [illegible] శిక్షపొంది బళ్ళారి జైలులో యున్న సంగతి మీ కందరికీ తెలుసును ఏ [illegible] సరే ఆయన నమ్మినప్పుడు దానిని సంపూర్ణంగా జయించే వరకు [illegible] చేసేటటువంటి జీవుడాయన వెంకటావ్రుగారు యింకా యితరులు ఆయనగురించి చెప్పారు ఆయన ఈ దేశంలో లక్షలకొలది పనులు చేశారు కాని ఒక్క ప్రతిఫలము గూడ కోరలేదు తన క్రింద పని చేసేటటువంటి వారందరికి ఆయన డబ్బు విరజిమ్మేవాడు వాడపల్లి కేసులు, యింకా యితర ఏ కేసులు విషయం వచ్చినా సరే ఏ విధమైన జంకూ గొంకూ లేకుండా, ఎవరి దగ్గరకైనా వెళ్ళి వ్యవహారం జరిపించే వారు ఏ కార్యము తలపెట్టినా తన పటాలమ్ము వెనకాలవుండేది ఏ కార్యానికి మనుష్యులు, ధనం కావాలో ఆ రెండూ కూడా ఆయన పని చేసినప్పుడల్లా హెచ్చుగా కనపడేవి

శ్రీ ప్రకాశం, సాంబమూర్తిగార్లను అక్కన్న, మాదన్నగారని సామాన్యంగా అంటూ వుండే వారము. వారిరువురు ఏకంగా పనిచేసి ఇరువురు గూడ ఒక్క సంవత్సరములోనే అక్కన

మాదన్నలవలె మనదేశం నుంచి మన కళ్ళముందునుంచి వెళ్ళి పోయారు ఈ దేశములో నైతే వారి పని వారు పూర్తిచేశారు ఇక ఈ ఆంధ్ర దేశాన్ని నడిపించేటటువంటి బాధ్యతలంతా గూడా ఇక్కడ ఉండే నాయకులమీద వుంది అలాంటి నాయకుల ధైర్యము, సాహసము, ఉత్సాహము, కార్య దీక్షలలో సాంబమూర్తిగారిని ఆదర్శంగా పెట్టుకోవలయును నిరంతరం వారిని మనస్సులో పెట్టుకొని వారి ఆత్మకి శాంతి కలగాలని ప్రార్థించవలయును వారి కుటుంబానికి ఏదో కొంత సహాయం చేశారు కాని యింకా ఏమైనా తోడ్పడడము మంచిదని చెప్పుతున్నాను వీలుంటే ఈ సభను యింతటితో ఈ పూటకు వారి గౌరవార్థము ఆపుదల చేయమని కోరుతూ సెలవు పుచ్చుకుంటున్నాను

మిస్టర్ స్పీకర్ శ్రీ సాంబమూర్తిగారి మరణానికి సభానాయకులు వివిధ పక్షాల నాయకులు, యితర గౌరవ సభ్యులు, స్త్రీల తరఫున శ్రీమతి అమ్మన్నరాజాగారు తమ గాఢమైన సంతాపాన్ని తెలిపారు సాంబమూర్తిగారు నాకంటే అయిదు సం లు చిన్నవాడు నేను నా చిన్నప్పటినుండి ఆయనను ఎరుగుదును అంటే హోంరూల్ ఉద్యమకాలంనుంచి ఎరుగుదును కలిసి పని చేశాము "వందేమాతరము" ఉద్యమసమయాన దానిలో ప్రవేశం లేదు అనిబిసెంటు నాయకత్వంలో హోంరూల్ లో పని చేశాము 1919 వ సంవత్సరంలో మేమిద్దరం గూడ ఒక క్రిమినల్ కేసు (ఆయి ద) బెజవాడలో నడుపుతూ ఉండేవారము ఆ క్రిమినల్ కేసులో నాకు గూడా శిక్షలన్నీ యిచ్చారు ఇద్దరం గూడా పని చేస్తుండేవారము ఆయన నాదగ్గరకు వస్తూ పోతుండేవారు

1920 వ సంవత్సరంలో మేము ఇద్దరం కూడా కలకత్తాపోయి మహాత్మగాంధీ యొక్క నాయకత్వం అవసరమని ఆ స్పెషల్ కాంగ్రెసులో ఆయన పక్షాన పనిచేశాము ఎందుకంటే అప్పుడు అభిప్రాయభేదం వచ్చింది 1920 వ సంవత్సరం సెప్టెంబరులో జరిగినటువంటి స్పెషల్ కాంగ్రెస్ మానవ చరిత్రలోనే ఒక ప్రముఖ్యమైన ఘట్టం ఎందుకంటె మహాత్మాగాంధీ నాయకత్వాన్ని కాంగ్రెస్ అంగీకరిస్తుందా? లేదా? భారత దేశము అంగీకరిస్తుందా లేదా? తద్వారా ప్రపంచానికి ఆయన నాయకుడౌతాడా? లేదా? అన్నటువంటి గొప్పవిషయం నిర్ణయింపవలసి వచ్చింది ఆయన యొక్క non co operation and non violence తీర్మానాన్ని పెద్దలంతా ప్రతిఘటించారు చాలామంది పెద్దలు ప్రతిఘటించారు మేమంతా అప్పుడు చిన్న రకంవారము దుగ్గిరాల బలరామ కృష్ణయ్య, నేను, సాంబమూర్తిగారు దానిని బలపరిచాము మాకంటె పెద్దలైన ఆంధ్ర దేశములోనివారు దానిని బలపరచలేదు వారిపేర్లన్నీ నేను చెప్పవలసిన పనిలేదు కాబట్టి అప్పటినుండి మేము కలిసి యున్నాము

ఆయన చనిపోకముందు అనగా పోయిన సంవత్సరము ఆయన అతి దరిద్రములో బాధపడుతుంటే, కుటుంబము అత్యంతమైన కష్టములపాలైవుంటే భారత ప్రభుత్వంవారు కొంత ధనాన్ని, స్నేహితులు కొంత ధనాన్ని ప్రోగుచేసి 17 వేల రుప్యములు ఆయన జీవించి ఉన్నంతకాలం వైద్యానికి వగైరాలకు ఖర్చుపెట్టగా తర్వాత ఏమైనా మిగిలితే ఆయన ఏకైక పుత్రికకు చెందునట్లు ఇచ్చారు ఆ సభకు నన్ను, లోకసభ—స్పీకరైనటువంటి అనంతశయనం అయ్యంగారిని తీసుకు వెళ్ళారు

లనుమానం కలిగింది సరే తీసుకొని పెళ్లి జైలులో పడేశారు 1929 వ సంవత్సరములో ఆ హెడ్మాష్టరుగా ప్రతి ఉద్యమములో కూడ ముందడుగువేసేవారు త్యాగములో గొప్పవారు ఇంత ఆస్తికూడ లేకుండ చేసుకొనేవారు శ్రీ సాంబమూర్తిగారు All India నవ జీవన సంఘ అధ్యక్షులుగా వుండేవారు అందువల్లనే శ్రీసాంబమూర్తిగారు ఆంధ్ర దేశములోనే గాక అఖిల భారత దేశములోను ఒక ప్రఖ్యాత పురుషుడుగా పేరు పొందారు సన్యాసివలె ఏ విధముగా కాషాయము వుంచుకొని వుంటారో ఆ విధముగానే ఆయన కూడ గుడ్డలు కట్టు కున్నట్లే ఏ మాత్రం ఆస్తిలేకుండా బ్రతికినారు అవిభక్త మద్రాసు రాష్ట్రములో శ్రీ సాంబ మూర్తిగారిని శ్రీ సి రాజగోపాలాచారి గారు స్పీకరుగా వుంచినప్పుడు చాలా ధైర్యముగా పాలతో పని చేశారు అందుచేతనే యీయనంటే సి రాజగోపాలాచారిగారికి చాలా గౌరవము తరువాత 1940-41 వ సంవత్సరం లో మమ్మల్నందరిని డిటెను లుగా తీసుకొని వెళ్ళినారు మమ్ము కూడ కమ్యూనిష్టు సోదరులతో కలసి ఒక సంవత్సరము వెల్లూరు జైలులో వుంచినారు అందులో శ్రీసాంబమూర్తిగారు కూడ వున్నారు మమ్మల్నిద్దరిని ఒకటేసారి అరెస్టుచేశారు విజయవాడలో ఒండా నోటీసు ఇస్తే ఆ రోజు రాత్రి నన్ను తీసుకొని వచ్చారు మద్రాసు నుండి శ్రీసాంబమూర్తిగారిని డిటెన్యూగా తీసుకొని వచ్చారు కొంతకాలము ఇద్దరము డిటెన్యూలుగా వున్నాము తరువాత మనవారంత సత్యాగ్రహాలు చేసినారు జిల్లాలలో మొదలగునవి తిరుచునాపల్లి మొ॥ ప్రదేశాలలో జరిగినవి 1942 లో సాంబమూర్తిగారు శ్రీ సి రాజగోపాలాచారిగారితో కలిసి వెళ్లినారు మహాత్మాగాంధీగారిని కలిసినప్పుడు ఆంధ్రదేశ పరిస్థితి ఎట్లావుంటుందో తెలుసుకొనడానికి నా దగ్గరకు వచ్చారు సి ఆర్ తో కలిసి బాగానే వుంటుందని అన్నాను అందరము మహాత్మాగాంధీగారు చెప్పిన ప్రకారము వింటావాని అన్నాము శ్రీసాంబమూర్తిగారు "నేను శ్రీ సి రాజగోపాలాచారిగారితో పోతా నన్నారు" (1942 లో) అందువల్ల అతను మాతో రాలేదు తరువాత వచ్చి కలుసుకొని పోయినారను కోండి అది వేరే సంగతి ఆ తరువాత అందరికంటె ముఖ్యముగా శ్రీ పొట్టి శ్రీరాములుగారు ఆంధ్ర రాష్ట్ర సంపాదనలో ఉపవాస దీక్ష పూనారు ఉపవాసం చేసి కఠోరదీక్షతో ఆయన చనిపోయే స్థితిలో వుంటే ఆయనను ఎవరి యింటి దగ్గర చూస్తూ చూస్తూ వుంచుతారు! అదొక పిశాచమువంటి వ్యవహారము అప్పుడు శ్రీ సాంబమూర్తిగారు యింటి దగ్గర పెట్టుకొని అతనిని అన్నివిధములా పోషించారు చివరకు శ్రీ సాంబ మూర్తి కూడ స్మశానానికి వెళ్లారు దానితో మనకు ఆంధ్రరాష్ట్రము వచ్చింది తరువాత విశాలాంధ్ర ఉద్యమములో నాకు కుడి భుజముగా వుండి శ్రీసాంబమూర్తి నాకత్యంత సహాయము చేశినారు మేము వరంగల్‌లో 1955 లో పెట్టిన convention కు ఆయన, శ్రీ ప్రకాశంగారు వచ్చారు ఆ తరువాత హైదరాబాద్‌లో పెట్టినటువంటి రెండు సభలకు కూడ వచ్చారు "ఏమిటోయ్ కాళేశ్వరరావు, విశాలాంధ్ర, హైదరాబాద్ అంటావు, మదరాసు సంగతి యేమిటని" ప్రశ్నించారు "మద్రాసుతో నాకు సంబంధము లేదని" చెప్పాను మదరాసు విశాలాంధ్రలో భాగము కాదని చెప్పాను హైదరాబాద్ రాజధానిగా విశాలాంధ్ర కావాలి లేకపోతే అవసరము లేదని చెప్పాను శ్రీసాంబమూర్తి ఒక త్యాగమూర్తి ఈయన కాషాయి గుడ్డలు కట్టుకుంటె ఒక మహా ఋషివలె కనిపిస్తాడు ఈతనిలో ఉత్సాహము ఒక విధమైన

భావోద్రేకము సేవాపరాయణత్వము మూర్తీభవించి వున్నాయి ఈతను తరువాత కాంగ్రెసులో వుంటూ జబ్బు పడినారు మదరాసు ఆంధ్రులకు లభించేటట్లు చేయాలని మళ్లీ యీతను అక్కడ ఆంధ్రమహాసభను నిర్మించారు అక్కడ ఆంధ్ర మహిళా సభకు చాలా [illegible] చేసి అదంతా బాగుచేశారు ఈతనికి ఒకర్తె కూతురు ఒకర్తె కోడలు, యీమె ఎప్పుడూ సుస్తీగావుంటుండేది తరువాత కాకినాడ వెళ్లారు జబ్బు పడినారు ఈతను recover అవుతారా అనే భయముతో వుండేవాళ్లము ట్లా వుంటుండగా మొన్న రెండవ తారీకున పరమపదించారు ఈయన యొక్క జీవితము ఒక మహా గొప్ప జీవితము సర్వసేవా, సర్వసంఘ పరిత్యాగము కలిగినటువంటి జీవితము అందువల్ల స్వతంత్ర భారతము, ఆంధ్రరాష్ట్రము, విశాలాంధ్ర యీ మూడు చూడగలిగినారు నేను (స్పీకరుగా కాదు సభ్యుడుగా) శ్రీ అనంతశయనం అయ్యంగారు గారితో కలిసి 1956 లో అతనివద్దకు వెళ్లాను అప్పటికి విశాలాంధ్ర యేర్పడలేదు ఏర్పడ బోతున్నది 1956 లో అంతా రాబోతున్నది గనుక యీతనిది ఎప్పుడూ గొప్ప జీవితము సంపూర్ణమైన సమగ్రమైన జీవితము ఈతనికి పండితులయందు చాలా అనురాగము కలదు అసలు వాళ్ల కుటుంబమే వేదపండితులది అందు చేతనే వేదపండితులంటె యీయనకు చాలా గౌరవము అటువంటి సాంబమూర్తిని భారత దేశము, ఆంధ్రదేశము నేడు కోల్పోయింది ఇతను ఒక సుపుత్ర రత్నము ఈతని జీవితము అన్ని రంగాలలోను ఆ విధముగానే వుంటూవుండెను కాబట్టి మీరంతా చెప్పినటువంటి దానితో నేను కూడ ఏకీభవిస్తూ యీ తీర్మానము మీ యెదుట పెట్టుతున్నాను ఇందులో ఒక చిన్న వాక్యము చేర్చవచ్చు "A noble patriot who had given his all for the freedom of the country" అని చేరిస్తే చేర్చవచ్చు

All Members Yes, Yes

Mr Speaker I will now put the Resolution with the amendment to the vote of the House

The question is

"That this House places on record its deep sense of sorrow at the demise of Sri Bulusu Sambamurthy, Former Speaker, Madras Legislative Assembly, and a noble patriot who had given his all for the freedom of the country, and conveys its deep sense of sympathy to the members of the bereaved family"

The Resolution was adopted *nem con*, all Members standing in silence.

మిస్టర్ స్పీకర్ —ఈ రోజున మన సభా నాయకుడు కోరినట్లుగా, సాంబమూర్తి గారు స్పీకరుగా, నాయకుడుగా ఆంధ్రదేశములో ఉత్తమ పురుషుడు కాబట్టి, యీతని కోసము

ఈమధ్య నేను వారి దర్శనం చేసుకొందామని కొన్నాను బెజవాడ వెళ్ళినాను గూడ కాని ఏదో కారణంచేత చేత నాకు సక్షి చేసింది తర్వాత వెడదామని, వెడదామని అనుకొంటూ ఉండగానే వారు పరమపదించారు

మొదటినుండి మేము ఇద్దరం అన్నిరంగాలలోనూ కలిసి పనిచేసినాము ఆయనకు ఉన్నటువంటి ప్రధానగుణము గొప్ప ధైర్యం ఆంధ్రదేశ నాయకులలోనేకాదు భారతదేశ నాయకుల లోనూ గూడ ధైర్యశాలులలో మొదట శ్రేణికి చెందిన వారు శ్రీ సాంబమూర్తి నిరుపమాన త్యాగశక్తి కలవారు ఆయన సూటు, బూటు వేసుకొని, Necktie కాలరు ధరించే వారు

ఒక గౌరవ సభ్యుడు —మీరు ఎప్పుడూ వేయలేదా?

మిస్టర్ స్పీకర్ — నేను ఎప్పుడు Necktie కాలరు వేసుకొనే వాడను కాదు నేను ఏదో అర్థదాస్య ఎనిమిది ఎప్పుడూ ఇదే గే వున్నాము ఐతే ప్లీడరు ప్రాక్టీసు చేసేటప్పుడు ఒక సిల్కు గుడ్డను వేసుకొనేవాడను అంతే భేదం నల్లకోటు గుడ్డలు గూడ మా తరంలో అడుగలేదు

ఆయన ఆవిధంగా వేసుకొని మోటారు సైకిలుపై కూడ పడతే కూడ తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో తిరుగుతూండేవారు ఏ క్రిమినల్ కోర్టులోనూ ఆయనే లయిన ఒక పెద్ద క్రిమినల్ లాయరు కలకత్తానుండి తిరిగి రావడంతోటే non co operation and non violence తీర్మానాన్ని అనుసరించి శాసన సభ అభ్యర్థిత్వాలను వదలిపెట్టాలి వారు సభలకి పోకూడదని వారు పెద్ద ప్రచారాన్ని సాగించారు అంతే ఒక్క సంవత్సరం ఒకట్లే ఎంధం చారు ఆ ధరించడంలో ఆయన ఆస్తియావత్తూ పోగొట్టుకున్నాడు ఉదంకే లంగన్నప్పుడు అవతల ఏదో ఆస్తి ఉండడము కాదు ఎంత సంపాదించినా ఆయనకు ఎంత్ కొంచ, ఎందుకంటే ఆయనకు ఉన్నటువంటి గొప్ప గుణమేమిటంటే అతి ఔదార్యం "లేదు యా" అనేవాడు ఆయనకు ఎంత ఇచ్చినా ఇతరులకు ఇచ్చేవాడు ఏమీ లేదు ఉద్బోధలంటు అయిలో అందువల్ల ఆయనకు ఇచ్చి ప్రయోజనంలేదు ఆ మోస్తరుగా ఆయన అతి ఔదార్య గుణం అందువల్ల ఆయనకు ఏమీ మిగలలేదు కొన్నాయి గుడ్డ కట్టుకొనేవాడు మెంబరు చెప్పినట్లు 1921 వ సంవత్సరంలో జాతీయ జెండా ప్రతిష్ఠ కోసము అయ్యంతమైన పోరాటము సల్పి జైలులోకి వచ్చినటువంటివారు

నేను జైలుకు వెళ్ళేటప్పటికి అప్పుడే ఆయన రాజమండ్రి జైలులో సిద్ధంగా వున్నారు అక్కడ కలిశాము అప్పటి నుంచి ప్రతి దానిలో శ్రీ సాంబమూర్తి ప్రముఖ పాత్ర వహిస్తూ వుండేవారు అతను మొదటి శ్రేణికి చెందిన నాయకుడు అఖిల భారత కాంగ్రెసు కమిటీ సమావేశము మార్చి 1921లో విజయవాడలో జరిగింది అప్పుడు arrangements అంతా మేము చేయవలసి వచ్చింది 1933 లో కాకినాడలో ఈ సమావేశము జరిగింది శ్రీ సాంబమూర్తిగారు జనరల్ సెక్రెటరీగా అక్కడ ఏర్పాట్లన్నీ చేయడము జరిగింది ఆ రోజుననే ఆయన ఏకైక పుత్రుడు మరణించాడు సూతకములో వున్నప్పటికీ అదే యేమీ లక్ష్య

చెయ్యక అతను arrangements అన్నీ ఒహూజర ప్రదమూగా చేశారు మొత్తము భారత దేశములో దిగ్విజయముగా జరిగినటువంటి కాంగ్రెసు సమావేశాలలో కాకినాడలో జరిగిన సమావేశము ఒకటి అందు చేతనే సరోజనీనాయుడు సాంబమూర్తి అంత ధైర్య శాలుడు లేడని చెప్పారు నేను ఒకసారి మహాత్మాగాంధీగారితో చెప్పాను "He is really a bold man" అన్నారు ఆయన ఆయనకు జైలు ప్రతిగాని లేదు బ్రిటిష్ వారితో పోట్లాడితేనే గాని లేదు 1923 వ సంవత్సరములో నాగపూర్ సత్యాగ్రహం లో పాల్గొన్నారు తరువాత 1928 వ సంవత్సరములో మేమంతా యింకా గాంధీగారితో పాటు వున్నాము ఉన్నపుడు theory ఏమిటంటే "Dominion status is not possible If it is not possible complete Independence" అని మేము కూడ అనుకున్నాము అప్పుడు కీ శే సుభాష్‌చంద్రబోసు, శ్రీ జవహర్ లాల్ నెహ్రూ ఆయన independent గా వున్నారు 1928 సం లో ఓట్లు జరిగాయి అందులో ఒక విధమైనటువంటి తీర్మానము పెట్టాము ఒక సంవత్సరము వీరికి టైము యిస్తాము ఈ సంవత్సరములో Dominion Status యివ్వక పోయినట్లయితే మేము సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము పుచ్చుకుంటాము అని తీర్మానము కలకత్తా కాంగ్రెసులో పెట్టాము దానికి నెహ్రూగారు ఉద్రేకత వహించారు మేమంతా కూడ గాంధీగారి పక్షమున ఓటు చేశాము సాంబమూర్తిగారు, సుభాస్‌చంద్రబోసుగారు, జవహర్‌లాల్ నెహ్రూగారు అంతా మాతరాన్ని ఆమోదించక వ్యతిరేకముగా ఓటు చేశారు అయితే నేను యిటు మహాత్మా గాంధీగారు పెద్దవారు వుండడము చేత మేము ఒప్పుకున్నాము ఇది ఒక ముఖ్యమైన సంగతి మరల ఒక సంవత్సరము ఇంగ్లీషు వారు యిస్తారా యివ్వరో గాని వారు Dominion, Status యివ్వలేదు కనుక ఆ సంవత్సరము స్వాతంత్ర్య తీర్మానము ఉభయులు కలిసి పెట్టుకున్నాము ఇదంతా 1929 వ సంవత్సరంలో జరిగింది అప్పుడు మేమంతా జైళ్లకు వెళ్లవలసి వచ్చింది శ్రీ సాంబమూర్తిగారు నాకంటే 4 రోజులు ముందుగానే జైలుకు వెళ్లారు ఉప్పు సత్యాగ్రహం జరిగిన రోజులలో నేను బొంబాయి మహాత్మాగాంధీ గారిని receive చేయడానికి వెళ్లాను అప్పుడు ఉద్యోగులు లేరు నేను జనరల్ సెక్రటరీగా వుండే వాడిని మహాత్మాగాంధీగారు లండన్‌లో రౌండ్ టేబిలు సమావేశమునకు హాజరయి తిరిగి బొంబాయి వచ్చిన తరువాత మేము అంతా కలసి అక్కడు నుంచి వచ్చేశాము మేము వచ్చేసరికి కాకినాడలో శ్రీసాంబమూర్తిగారు మరణించారన్న పుకారొకటి పుట్టింది ఆయన రక్తము కక్కుకొనేటట్లు తలకాయమీన, భుజాలమీన కొట్టారు ఆమోస్టరుగా వస్తున్నా కూరాల్‌పాషా, డప్పుల సుబ్బారావు ఆ పని చేశారు ఇదంతా East Godavari లో జరిగింది తరువాత వాడపల్లి rioting లో ప్రజలను కాల్చడము జరిగింది మహాత్మాగాంధీ గారితో మేమందరికే రోజులలో వాడపల్లిలో మేమంతా కమిటీ మెంబర్లుగా వున్నాము ఆ విధమయినటువంటి బాధలన్నింటిని పడి బ్రతికినారు ఆ తరువాత మేమంతా స్వాతంత్ర్యము అంటుంటే, ఆయన 1928 లోనే స్వాతంత్ర్యము అన్నారు ఈ స్వాతంత్ర్యము యిప్పుడు లేదా అని సుభాస్‌చంద్రబోస్ గౌహతి కాంగ్రెసులో అన్నారు అప్పుడు శ్రీనివాస్ అయ్యంగార్ అధ్యక్షులు అందువల్ల ఆయన అధ్యక్షుడు గా వున్నప్పుడు ఈయనను కాంగ్రెస్ వర్కింగ్ కమిటీకి తీసుకున్నారు దేశమంతా జరిగిన అల్లర్లలో ప్రముఖ పాత్ర వహించి రానేవచ్చారు ఇతను Working Committee లో వుండే మనిషైనా అను

లనుమానం కలిగింది సరే తీసుకొని వెళ్లి జైలులో పడేశారు 1929 వ సంవత్సరములో ఆ పోస్టరుగా ప్రతి ఉద్యమములో కూడ ముందడుగువేసే వారు త్యాగములో గోప్పదమంత ఆస్తికూడ లేకుండ చేసుకొనేవారు శ్రీ సాంబమూర్తిగారు All-India సేవాదళమునకు అధ్యక్షులుగా వుండేవారు అందు వల్లనే శ్రీసాంబమూర్తిగారు మన ఆంధ్రదేశములోనే గాక అఖిల భారత దేశములోను ఒక ప్రఖ్యాత పురుషుడుగా పేరు పొందారు ఆ సాంబశివుడు ఏ విధముగా బూడిద పూసుకొని వుంటారో ఆ విధముగానే యితను కూడ బూడిద పూసుకున్నట్లే ఏ మాత్రం ఆస్తిలేకుండా బ్రతికినారు అవిభక్త మద్రాసు రాష్ట్రములో శ్రీసాంబమూర్తిగారిని శ్రీ సి రాజగోపాలాచారి గారు స్పీకరుగా వుండమన్నారు చాలా ధైర్యోత్సాహాలతో పని చేశేవారు అందుచేతనే యితనంటే సి రాజగోపాలాచారిగారికి చాలా గౌరవము తరువాత 1940–41 వ సంవత్సరం లో మమ్మల్నందరిని డిటెన్యూలుగా తీసుకొని వచ్చారు మేము కూడ కమ్యూనిస్టు సోదరులతో కలసి ఒక సంవత్సరము వెల్లూరు జైలులో కాపురము చేశాము అందులో శ్రీసాంబమూర్తిగారు కూడ వున్నారు మమ్మల్నిద్దరినీ సత్యాగ్రహము చెయ్యనివ్వలేదు విజయవాడలో ఒండా నోటీసు ఇస్తే ఆ రోజు రాత్రి నన్ను తీసుకొని వచ్చారు మద్రాసు నుండి శ్రీసాంబమూర్తిగారిని డిటెన్యూగా తీసుకొని వచ్చారు కొంతమంది యిలాగా డిటెన్యూలుగా వున్నాము తరువాత మనవారంతా సత్యాగ్రహాలు చెయ్యడము జైళ్లకు వెళ్లడము మొదలగునవి తిరుచునాపల్లి మొ|| ప్రదేశాలలో జరిగినవి 1942 లో మాత్రము ఆయన శ్రీ సి రాజగోపాలాచారిగారితో కలిసి వెళ్లినారు మహాత్మాగంధీగారు మీరాబేన్‌గారిని ఆంధ్రదేశ పరిస్థితి ఎట్లావుంటుందో తెలుసుకొనడానికి నా దగ్గరకు పంపించారు మేమంతా కలిసి బాగానే వుంటుందని అన్నాము అందరము మహాత్మాగాంధీగారు చెప్పిన ప్రకారము వింటావని అన్నాము శ్రీసాంబమూర్తిగారు "నేను శ్రీ సి రాజగోపాలచారిగారితో వెడతానన్నారు" (1942 లో) అందువల్ల అతను మాతో రాలేదు తరువాత మమ్మల్ని పట్టుకొని పోయినారను కోండి అది వేరే సంగతి ఆ తరువాత అందరికంటె ముందుగా శ్రీ పొట్టి శ్రీరాములుగారు ఆంధ్ర రాష్ట్ర సంపాదనలో ఉపవాస దీక్ష పూనారు ఉపవాసాలు చేసి కఠోరదీక్షతో ఆయన చనిపోయే స్థితిలో వుంటే ఆయనను ఎవరి యింటి దగ్గర చూస్తూ చూస్తూ వుంచుతారు! అదొక పిశాచమువంటి వ్యవహారము అప్పుడు శ్రీ సాంబమూర్తి తన యింటి దగర పెట్టుకొని అతనిని అన్నివిధములా ప్రోత్సహించారు ఆయనతో పాటు శ్రీసాంబమూర్తి కూడ స్మశానానికి వెళ్లారు దానితో మనకు ఆంధ్రరాష్ట్రము వచ్చింది తరువాత విశాలాంధ్ర ఉద్యమములో నాకు కుడి భుజముగా వుండి శ్రీసాంబమూర్తి నాకత్యంత సహాయము చేశినారు మేము వరంగల్‌లో 1955 లో పెట్టిన conventionకు ఆయన, శ్రీ ప్రకాశంగారు వచ్చారు ఆ తరువాత హైదరాబాద్‌లో పెట్టినటువంటి రెండు సభలకు కూడ వచ్చారు "ఏమిటోయ్ కాళేశ్వరరావు, విశాలాంధ్ర, హైదరాబాద్ అంటావు, మదరాసు సంగతి యేమిటని" ప్రశ్నించారు "మద్రాసుతో నాకు సంబంధము లేదని" చెప్పేను మదరాసు విశాలాంధ్రలో భాగము కాదని చెప్పాను హైదరాబాద్ రాజధానిగా విశాలాంధ్ర కావాలి లేకపోతే అవసరము లేదని చెప్పాను శ్రీసాంబమూర్తి ఒక త్యాగమూర్తి ఈయన కొల్లాయి గుడ్డను కట్టుకుంటె ఒక మహా ఋషివలె కనిపిస్తాడు ఈతనిలో ఉత్తేజము ఒక విధమైన

భావోద్రేకము సేవాపరాయణత్వము మూర్తీభవించి వున్నాయి ఈతను తరువాత మద్రాసులో వుంటూ జబ్బు పడినారు మదరాసు ఆంధ్రులకు లభించేటట్టు చేయాలని మళ్ళీ యీతను అక్కడ ఆంధ్రమహాసభను నిర్మించారు అక్కడ ఆంధ్ర మహిళా సభకు చాలా డబ్బు వసూలు చేసి ఎదంతా బాగుచేశారు ఇతనికి ఒకర్తె కూతురు ఒకర్తె కోడలుకూడ, యీమెక్క ఎప్పుడూ సుస్తీగావుంటుండేది తరువాత కాకినాడ వెళ్ళారు జబ్బు పడినార ఈతను **recover** అవుతారా అనే భయముతో వుండేవాళ్ళము ఇట్లా వుంటుండగా మొన్న రెండవ తారీకున పరమపదించారు ఈయన యొక్క జీవితము ఒక మహా గొప్ప జీవితము సర్వసేవా, సర్వసంఘ పరిత్యాగము కలిగినటువంటి జీవితము అందువల్ల స్వతంత్ర భారతము, ఆంధ్రరాష్ట్రము, విశాలాంధ్ర యీ మూడు చూడగలిగినారు నేను (స్పీకరుగా కాదు సభ్యుడుగా) శ్రీ అనంతశయనం అయ్యంగారు గారితో కలిసి 1956 లో అతనివద్దకు వెళ్ళాను అప్పటికి విశాలాంధ్ర యేర్పడలేదు ఏర్పడ బోతున్నది 1956 లో అంతా రాబోతున్నది గనుక యీతనిది ఎప్పుడూ గొప్ప జీవితము సంపూర్ణమైన సమగ్రమైన జీవితము ఈతనికి పండితులయందు చాలా అనురాగము కలదు అసలు వాళ్ళ కుటుంబమే వేదపండితులది అందు చేతనే వేదపండితులంటె యీయనకు చాలా గౌరవము అటువంటి సాంబమూర్తిని భారత దేశము, ఆంధ్రదేశము నేడు కోల్పోయింది ఇతను ఒక సుపుత్ర రత్నము ఈతని జీవితము అన్ని రంగాలలోను ఆ విధముగానే వుంటూవుండెను కాబట్టి మీరంతా చెప్పినటువంటి దానితో నేను కూడ ఏకీభవిస్తూ యీ తీర్మానము మీ యెదుట పెట్టుతున్నాను ఇందులో ఒక చిన్న వాక్యము చేర్చవచ్చు "A noble patriot who had given his all for the freedom of the country" అని చేరిస్తే చేర్చవచ్చు

All Members Yes, Yes

Mr Speaker I will now put the Resolution with the amendment to the vote of the House

The question is

"That this House places on record its deep sense of sorrow at the demise of Sri Bulusu Sambamurthy, Former Speaker, Madras Legislative Assembly, and a noble patriot who had given his all for the freedom of the country, and conveys its deep sense of sympathy to the members of the bereaved family"

The Resolution was adopted *nem con*, all Members standing in silence

మిస్టర్ స్పీకర్ —ఈ రోజున మన సభా నాయకుడు కోరినట్టుగా, సాంబమూర్తి గారు స్పీకరుగా, నాయకుడుగా ఆంధ్రదేశములో ఉత్తమ పురుషుడు కాబట్టి, యీతని కోసము

మనము యీ రోజున సభ వాయిదా వేసుకుందాము రేపు మధ్యాహ్నం రెండు గంటలకు సమావేశము యేర్పాటు చేసుకుందాము

The House then adjourned till Two of the Clock on Wednesday, the 19th February, 1958